

Araştırma Makalesi • Research Article

Eleştirel Dinleme/İzleme Özyeterlilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması*

The Development of Critical Listening/Monitoring Self-Efficiency Scale: Study of Validity and Reliability

Cafer Çarkıt,^{a,*} Kudret Altun^b

^a Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, 27410, Gaziantep/Türkiye.
ORCID: 0000-0003-4126-2165

^b Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, 38220, Kayseri/Türkiye
ORCID: 0000-0001-7652-0342

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 05 Eylül 2019
Düzeltilme tarihi: 11 Aralık 2019
Kabul tarihi: 25 Aralık 2019

Anahtar Kelimeler:

Eleştirel dinleme/izleme
Ortaokul öğrencisi
Öz-yeterlilik
Ölçek geliştirme

ARTICLE INFO

Article history:

Received 05 September 2019
Received in revised form 11 December 2019
Accepted 25 December 2019

Keywords:

Critical Listening/Monitoring
Middle school student
Self-efficiency
Scale Development

ÖZ

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerine yönelik eleştirel dinleme/izleme öz-yeterlilik ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Kayseri Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı farklı sosyoekonomik düzeye sahip 4 devlet ortaokulunda eğitim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Çalışma 259 öğrenci ile yürütülmüştür. Bu öğrencilerin 115'i kız ve 144'ü erkek olup 87'si 6, 87'si 7 ve 85'i 8. sınıfta öğrenim görmektedir. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Üç faktör toplam varyansın %41,71'ini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi için Cronbach alfa (α) ve tabakalı alfa (α) iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin genelinde tabakalı alfa katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur. Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda 30 maddeden oluşan ve üç alt boyutu olan bu ölçek kullanılabilir özelliklere sahiptir.

ABSTRACT

In this study, the validity and reliability of the critical listening / monitoring self-efficacy scale for secondary school students was conducted. The sample of the study was composed of students studying in four public secondary schools with different socioeconomic levels affiliated to Kayseri National Education Directorate. The study was performed with 259 students. 115 of them are girls and 144 of them are boys, 87 of them are 6, 87 of them are 7 and 85 of them are in 8th grade. Exploratory factor analysis was used for construct validity of the scale. As a result of the analysis, it was determined that the scale had a three-factor structure. Three factors explained 41.71% of the total variance. Cronbach alpha (α) and stratified alpha (α) internal consistency coefficients were calculated to determine the reliability of the scale. The stratified alpha coefficient in the scale was found to be 0.88. As a result of validity and reliability studies, this scale, which consists of 30 items and has three sub-dimensions, has usable features.

1. Giriş

Dinleme insana etrafındaki bireylerin duygu ve düşüncelerini anlama ve dinleyip izlediği içerikleri

anlamlandırma olanağı sunar. “İnsanlar birbirlerini anlamayı reddettiklerinde karmaşık ve kimsenin amacına ulaşamadığı bir zemin ortaya çıkar” (Çarkıt, 2018, s. 2783). Birey anne karnından başlamak üzere yaşamı anlamlandırma sürecinde

* Bu çalışma birinci yazarın 2018 yılında ikinci yazar danışmanlığında Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalından yürüttüğü “Ortaokul Türkçe Derslerinde Eleştirel Dinleme/İzleme Uygulamaları Üzerine Bir Eylem Araştırması” isimli doktora tezinden türetilmiştir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta: cafer_carkit_87@hotmail.com

ilk olarak dinleme becerisini kullanır ve okul öncesine ait duygu, düşünce ve hayal dünyası bu beceri ile şekillenir (Sever, 2011). “Dinleme işitmeden farklı olarak kişinin kendi iradesi ile kulağına gelen seslerden birini seçmesi, algılaması ve değerlendirme sürecinin tamamıdır” (Yalçın, 2012, s.124). Buna göre dinleme sürecinde öncelikle dikkat ve yoğunlaşma meydana gelirken ardından zihinsel bir faaliyet sonucu anlamlandırma ve değerlendirme işlemleri gerçekleşir. Güneş’e (2007) göre dinleme esnasında birey öz bilgileri ile dinlediği bilgileri bütünleştirir ve zihninde yapılandırır. Buna göre dinleme hem fiziksel hem bilişsel bir süreçte meydana gelen bir beceri olarak karşımıza çıkar.

Dinleme sürecinde dinleyici sadece işitilenlere kulak kesilmez aynı zamanda konuşmacının beden dili, konuşma hızı, ses tonu, sözcük seçimi gibi birçok uyarıcıya karşı duyarlı olmalıdır (Mackay, 1997). Bu durum eleştirel dinleme becerisini ön plana çıkarmaktadır. Günümüzde, dünyanın her geçen gün daha karmaşık bir yapıya dönüşmesi, bilgi ve bilgiye ulaşma yollarının biçim değiştirmesi ve bireylerin çok boyutlu ortamlarda dinleyici/izleyici konumunda yer alması da eleştirel dinleme/izleme becerisinin önemini ortaya koymaktadır. Başta medya ve sosyal medya olmak üzere birçok elektronik kaynaktan adeta bilgi bombardımanı altında kalan bireyler ancak iyi bir eleştirel dinleyici/izleyici olarak sağlıklı bilgiler elde edebilir. Dinlenen/izlenen içeriklerin altında yatan mesajların anlamlandırılması ve değerlendirilmesi ancak eleştirel bir tutum ile gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda eleştirel dinleme/izleme kavramının özelliklerinin ve eleştirel dinleyicinin niteliklerinin ifade edilmesi önem kazanmaktadır.

Eleştirel dinleme/izleme, dinleyiciyi etkin kılan bir süreçtir. Eleştirel dinleme/izleme sürecinde öğrencilere dinledikleri/izledikleri içeriklere yönelik soru sorma alışkanlığı kazandırılarak konu hakkında düşünmeleri; konuyu olumlu ve olumsuz yönleriyle ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmeleri sağlanır ve nihayetinde kendi doğruları buldurulur (MEB, 2006, s. 61-62). Bu bağlamda eleştirel dinleme/izleme sürecinde, öğrencilerin öncelikle doğru soru sorma becerisi kazanmaları ve ardından nesnel bir tutumla dinlenen/izlenen içerikleri ele almaları önemli bulunmaktadır. Eleştirel dinleme gelişigüzel bir dinleme olmayıp üst bilişsel beceriler bağlamında dinleme yetisinin biçimlendirildiği bir beceridir (Trace, 2013). Buna göre eleştirel dinleme birçok zihinsel becerinin etkin olarak kullanıldığı, performans dayalı ve sürekli geliştirilebilir bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eleştirel dinleme sürecinde dinleyicinin en önemli özelliği ise konuşmacının ifade ettiği görüşlere yönelik kanıtlar sunup sunmadığına dikkat etmesi ve ifade edilen bu görüşlere katılmasa dahi onu belli bir saygı çerçevesinde dinlemesidir.

Eleştirel dinleme/izleme çıkarım ve yorum gerektiren bir süreç olması yönüyle önemli bulunan ve günümüzde dinleme anlayışının temel yapı taşı haline gelmiş olan bir

beceridir (Boyd, 2005). Dinleme becerisinin sadece bilgilerin aktarılmasında değil aynı zamanda duygu ve deneyimlerin anlamlandırılmasında da kullanılması eleştirel dinleme becerisine toplumsal ve kültürel anlamda bir çıkarım ve yorum özelliği kazandırmaktadır. Bu durum eleştirel dinleyicinin/izleyicinin belli nitelikleri taşımasını gerekli kılmaktadır. Paul ve Elder’e (2013) göre eleştirel bir dinleyici/izleyici her şeyden önce olaylara tarafsız yaklaşmalı, kararlarında nesnel bir tutum takınmalı ve ön yargılardan uzak olmalıdır. Bunlarla birlikte sabırlı ve düşünce özgürlüğüne saygılı olması, genellemelerden kaçınması ve verdiği kararlarda adil olması eleştirel dinleyicinin/izleyicinin sahip olması gereken temel özelliklerdir. Bu özellikler bireyin bir eleştirel dinleyici/izleyici olarak öz-yeterliliğinin farkında olmasını gerektirmektedir. Çünkü öz-yeterlilik farkındalığı eleştirel dinleme/izleme eğitiminin ilk basamağını oluşturmaktadır.

Kişinin bir beceri ya da davranışı organize edip gerçekleştirme kapasitesine yönelik yargısı (Bandura, 1986) olarak tanımlanan öz-yeterlilik bir performansın gerçekleştirilmesinde kişinin kendi gücünü ortaya koyan önemli bir algıdır. Bireylerin zihinsel gelişimleri ve elde ettikleri başarılarında öz-yeterlilik algılarının kritik bir önemi vardır (Friedman, 2003). Çünkü birey bir işi gerçekleştirmek için kendi kapasitesine ve yeteneğine inandığı oranda çaba sarf eder. “Öz-yeterlilik algısı ile yüksek veya düşük başarı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır” (Karabay, 2013, s. 1109). Öz yeterlilik algısının bireylerin motivasyonu üzerinde de önemli bir etkisi vardır (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013). Herhangi bir görevi başarıp sonuca ulaştıracak bir yeterliliği kendisinde gören bireyler öz-yeterlilik algısı düşük olan bireylere göre daha güdülenmiş olmakta ve bunu davranışlarına yansıtılmaktadır. Buna göre eleştirel dinleyicilerin öz-yeterliliklerinin farkında olmaları hem bu beceriyi daha etkili kullanmaları hem de sürekli bir biçimde bu becerilerinin geliştirilmesi için gayret göstermeleri adına oldukça önemli görülmektedir.

Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterliliklerinin olumlu yönde gelişim gösterebilmesi için öncelikle bu yeterliliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Öğrenmenin temel şartlarından biri olarak görülen dinleme becerisinin günümüz koşullarına göre eleştirel düzeyde öğrencilere kazandırılması ve öğrencilerin bu beceriyi etkili bir şekilde kullanabilmeleri öz yeterlilik algıları ile doğrudan ilişkilidir. Kişinin eleştirel dinleme/izleme becerisinin etkili kullanımı konusunda kendi yeterlilik düzeyinin farkında olması yeteneğini ortaya koyup bu becerisini geliştirebilme adına önemli bir adımdır.

İletişim sürecinde en sık kullanılan bir dil becerisi olmasıyla birlikte başarının ve öğrenmenin bir anahtarı konumunda bulunması dinleme becerisinin insan yaşamındaki yerini ortaya koymaktadır (Mackay, 1997; Özbay, 2009). Dinleme sadece öğrenme ortamlarında değil iş ilişkilerinden arkadaşlık ilişkilerine sosyal medya içeriklerinden haber,

reklam, film, dizi gibi medya içeriklerine kadar birçok ortamda kullanılan bir dil becerisidir. Buna rağmen alan yazında birçok çalışma (Çiftçi, 2001; Doğan, 2007; Melanlıoğlu, 2011; Trace, 2013) dinlemeyi ihmal edilmiş bir alan olarak tanımlamakta ve bu alanın farklı boyutlarında yapılacak araştırmaların dinleme becerisinin geliştirilmesine hizmet edeceği vurgulanmaktadır. Bu çalışmada dinleme becerisi eleştirel dinleme/izleme ve öz-yeterlilik boyutları ile ele alınmaktadır. Karabay'a (2013) göre öz-yeterlilik öğrenme üzerinde etkili güdüsel bir yapıdır. Öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme bağlamında öz-yeterlilik düzeylerinin nicel olarak belirlenmesi bu çerçevede gerçekleştirilecek öğretim uygulamalarına rehberlik etmesi yönünden önemli bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin öz-yeterlilik algılarının belirlenmesi dinleme becerisine yönelik farkındalığı artırmakla birlikte eleştirel dinleme/izleme becerisinin geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir değişken olarak görülmektedir. Bu anlamda çalışmanın temel amacı öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterliliklerinin belirlenmesine dönük bir ölçek geliştirmektir. Böylece öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme yeterlilikleri ile beraber eksik yönlerini de belirleyebilmelerine katkı sunmak hedeflenmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterlilik algılarını belirleme ve bu anlamda karşılaştıkları engelleri derecelendirme yoluyla değerlendirebilmeye yönelik gerçekleştirilen bir ölçek geliştirme araştırmasıdır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Kayseri Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde eğitim öğretim hizmeti veren ve farklı sosyoekonomik düzeye sahip 4 devlet ortaokulu ve bu okullarda öğrenim gören 265 ortaokul öğrencisidir. 6 öğrencinin uygulamaya katılmadığı veya kâğıtlarının okunamayacak düzeyde deforme olduğu tespit edildiğinden araştırmanın istatistikî işlemleri tesadüfî yöntemle seçilen 259 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Bu öğrencilerin 115'i kız ve 144'ü erkek olup 87'si 6, 87'si 7 ve 85'i 8. sınıfta öğrenim görmektedir. Buna göre ölçek ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanmıştır.

2.2. Ölçme Aracının Hazırlanması

Eleştirel Dinleme/İzleme Öz-yeterlilik ölçeği geliştirme aşamasında öncelikle alanyazın taraması yapılmış ve farklı alanlarda geliştirilmiş olan (Karabay, 2013; Karakuş Tayşi ve Özbay, 2016) ölçekler incelenmiştir. Ayrıca 2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı ile 2015 Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı ayrı ayrı incelenerek dinleme/izleme becerine ilişkin kazanımlar belirlenmiştir. Bu kazanımlardan eleştirel dinleme/izleme ile

ilişkili olanlar tespit edilmiştir. Araştırma konusuna dönük elde edilen bu verilerden hareketle 55 maddeden oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak ölçme aracının kapsam geçerliliğini incelemek üzere 3 Türkçe eğitimi alan uzmanı ile 3 Türkçe öğretmeninin görüşlerine başvurulmuştur. Bu aşamada uzmanlar ölçek maddelerini "hiç uygun değil", "uygun değil", "kararsızım", "uygun", "tamamen uygun" şeklinde değerlendirmiştir. Bu şekilde verilen dönütlere göre 0,80'in üzerinde puan alan 34 madde ölçeğe alınmıştır. Çalışma için ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmış ve araştırma verileri 2016-2017 eğitim öğretim yılı 2. döneminde araştırmacılar tarafından ilgili okullarda sınıf ortamında toplanmıştır. Veriler toplanmadan önce öğrencilere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve verilecek cevaplarda herhangi bir notlandırma yapılmayacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerden ölçeğe ilişkin nesnel cevap vermeleri istenmiş ve öğrenciler ölçek maddelerine yönelik objektif cevaplar vermişlerdir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde toplanan verilerden hareketle ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bu bağlamda ölçeğin yapı geçerliği ve faktör yapısının incelenmesinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmış; güvenilirlik analizinde ise Cronbach alfa (α) ve tabakalı alfa (α) iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. İstatistik işlemleri SPSS 15.00 programında gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

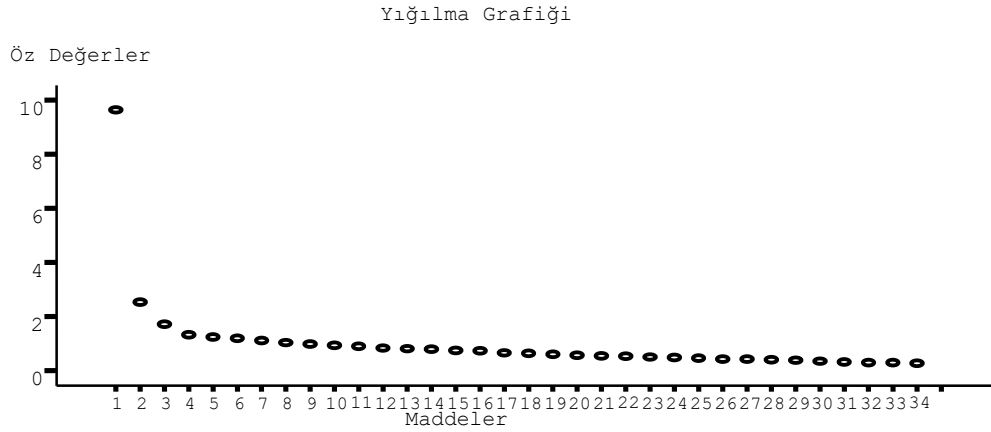
Bu bölümde ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesine yönelik bulgular yer almaktadır.

3.1. Ölçeğin Geçerlik Analizi

Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinden önce ölçekte yapı geçerliliğini test edebilmek ve örneklem büyüklüğünün faktörleşmeye uygun olup olmadığını incelemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett testi uygulanmıştır.

Ölçeğin KMO değeri 0,89 olarak hesaplanmıştır. Tabachnick ve Fidel (2001) bu değer 0,60'tan yüksek olmasını önermektedir. Bartlett testinde ise ($p= 0.000$) şeklinde anlamlı bulunmuştur. Bartlett testi ki kare değeri verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını test eder ve belirlenen değer arttıkça veri setinin faktör analizine ilişkin uygunluğu da artar. Belirlenen bu değerlerden hareketle ölçeğin örneklem sayısının yeterli olduğu ve elde edilen verilerin korelasyon matrisi için faktör analizinin yapılabileceği sonucuna varılmıştır ($p<0.05$).

Yapılan faktör analizi neticesinde öz değeri 1'den büyük olan 8 faktörlü bir yapının olduğu belirlenmiş ve yığılma grafiği incelenmiştir.

Şekil 1. Eleştirel Dinleme/İzleme Öz-yeterlilik Ölçeğinin Yığılma Grafiği

Yığılma grafiğinde yer alan yüksek ivmeli hızlı düşüşler önemli faktör sayısını vermekte yatay çizgiler ise varyansı açıklama katsayısının birbirine yakın olduğunu belirtmektedir (Büyüköztürk, 2002). Şekil 1’de elde edilen yığılma grafiğinden hareketle üçüncü faktörden sonra ani bir düşüşün gerçekleşmediği ve eğimin sabitlendiği ifade edilebilir. Buna göre çalışmaya yüksek ivmeli hızlı düşüşün tespit edildiği ilk üç faktör ile devam edilmiştir. İfade edilen faktörlere ilişkin öz değer, varyans yüzdesi ve toplam varyans yüzdesi Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Faktör Analizi Sonucunda Faktörlere İlişkin Elde Edilen Değerler

Faktör	Öz değer	Varyans Yüzdesi %	Toplam Varyans Yüzdesi%
1.Faktör	8,37	27,92	27,92
2.Faktör	2,50	8,34	36,27
3.Faktör	1,63	5,45	41,72

Tablo 1’den hareketle ölçekte yer alan ilk 3 faktörün toplam varyansın %41,72’sini açıkladığı ifade edilebilir. Kline’e (1994) göre bir ölçekte faktörlerin toplam varyansın en az %41’inin açıklaması gerekmektedir (Akt, Deveci, 2002). Kabul edilebilir bir oranın üzerinde bir varyansa sahip olduğu için ölçeğin üç faktörlü sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Faktör analizi neticesinde bir maddenin ölçekte yer alabilmesi için faktörlerin döndürülmesi ile elde edilen değerlerin en az 0,3 faktör yüküne sahip olması gerekmektedir. Yine bir madde birden fazla faktörde yer bulunuyorsa faktörlerin birinin değeri diğerinin değerinden en az 0,1 kadar büyük olmalıdır (Büyüköztürk, 2002). Yapılan analiz sonucunda bu değerlendirmeye bağlı olarak 12, 17, 30 ve 34. maddeler birden fazla faktör içerisinde yer aldığı ve bu maddelere ait faktörlerin yük değerleri arasındaki fark 0,1’den daha küçük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır.

Bu maddelerin ölçekten çıkarılmasıyla ölçek 30 maddeden oluşan bir yapıda şekillenmiştir. Ölçekte kalan 30 maddenin faktörlere göre dağılımları ile maddelerin faktör yükü Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Eleştirel Dinleme/izleme Öz-yeterlilik Ölçeğinde Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri

Sıra No	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör
28.Madde	0,73		
33.Madde	0,70		
27.Madde	0,65		
24.Madde	0,61		
32.Madde	0,58		
9. Madde	0,57		
14.Madde	0,56		
31.Madde	0,55		
7.Madde	0,54		
19.Madde	0,54		
8.Madde	0,52		
11.Madde	0,50		
3.Madde	0,49		
2.Madde	0,49		
25.Madde	0,48		
1.Madde	0,47		
13.Madde	0,46		
4.Madde	0,41		
10.Madde	0,40		
16.madde		0,74	
21.madde		0,66	
23.madde		0,53	
29.madde		0,50	
5.madde		0,48	
20.madde		0,46	
15.madde		0,44	
6.madde			0,83
26.madde			0,78
22.madde			0,76
18.madde			0,75
	Kişisel Yeterlilik	Sosyal Yeterlilik	Engeller

Tablo 2’de 1. faktörde maddelerin faktör yükleri 0,40 ile 0,73; 2. faktörde 0,74 ile 0,44 ve 3. faktörde 0,83 ile 0,75 arasında bir değişim gösterdiği görülmektedir. Ölçeğin genelinde ise maddelerin faktör yükleri 0,40 ile 0,83 arasında bir değişim göstermektedir. Kalaycı’ya (2009, 330) göre bir ölçekte belirlenen faktörlerin isimlendirilebilmesi için faktör altında büyük ağırlıkları bulunan değişkenler gruplandırılmalıdır. Yapılan gruplandırma neticesinde 1. faktörde yer alan maddelerin “Kişisel Yeterlilik”, 2. faktörde yer alan maddelerin “Sosyal Yeterlilik” ve 3. faktörde yer alan maddelerin ise “Engeller” teması altında isimlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

3.2. Ölçeğin Güvenilirlik Analizi

Ölçeğin geçerlik analizi yapıldıktan sonra güvenilirlik analizine geçilmiştir. “Güvenilirlik 0 ile +1 arasında değerler alır ancak bu değerlerin +1’e yakın olması beklenir” (Andrich, 1989, s.8). Ölçekte bulunan maddeler 1 ile 5 arasında likert tipinde derecelendirildiği için iç tutarlılık katsayısının hesaplanmasında Cronbach Alpha (α) ve tabakalı alfa (α) güvenilirlik katsayıları kullanılmıştır. Ölçek faktörlerinde belirlenen Cronbach Alpha (α) ile geneline dönük hesaplanan tabakalı alfa (α) katsayıları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Eleştirel Dinleme/İzleme Öz-yeterlik Ölçeği Cronbach Alfa ve Tabakalı Alfa Güvenilirlik Katsayıları

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Kişisel Yeterlik	19	0,90
Sosyal Yeterlik	7	0,72
Engeller	4	0,80
GENEL	30	0,88

Tablo 3’e göre Cronbach Alpha (α) güvenilirlik katsayısı ölçeğin alt boyutları olan “Kişisel Yeterlilik” faktöründe 0,90; “Sosyal Yeterlilik” faktöründe 0,72; “Engeller” faktöründe 0,86 olarak bulunmuş olup ölçeğin genelinde hesaplanan tabakalı alfa (α) ise 0,88 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizlerine göre 3 faktör yapısında ve 30 maddeden meydana gelen “Eleştirel Dinleme/İzleme Öz-yeterlilik Ölçeği”ne ait maddelerinin ilgili alt boyutlara dağılımı, Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Eleştirel Dinleme/ İzleme Öz-yeterlilik Ölçeği Alt Boyutları ve Madde Numaraları (30 Madde)

Ölçeğin Alt Boyutları	Madde Sayısı	Madde Numaraları
Kişisel Yeterlik	19	1,2,3,4,7,8,9,10,11,12,13,17,22,23,25,26,28,29,30
Sosyal Yeterlik	7	5,14,15,18,19,21,27
Engeller	4	6,16,20,24
GENEL	30	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,29,30

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada eleştirel dinleme/izleme öz-yeterlilik ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Öz-yeterlilik algısının kişisel başarı üzerinde doğrudan etkili olması (Bandura, 2006) ve alan yazında ortaokul düzeyinde eleştirel dinleme/izleme becerisinin belirlenmesine yönelik bir öz-yeterlilik ölçeğinin bulunmaması çalışmanın yapılma nedenidir. Bu anlamda ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle 2006 TDÖP, 2015 TDÖP ve alan yazın incelemesi yapılarak eleştirel dinleme/izlemeye ilişkin 55 maddeden oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra 3 Türkçe eğitimi uzmanı ve 3 Türkçe öğretmenini olmak üzere toplam 6 uzmandan ölçek maddelerine yönelik görüş alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda ölçekte yer alması uygun görülen 34 maddeden oluşan bir taslak form oluşturulmuş ve çalışma grubuna uygulanmıştır.

Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. Ölçme araçları hazırlanırken amaç ölçeğin faktör yapısını belirlemekse AFA kullanılır (Şencan, 2005). Bu çalışmada hazırlanan ölçeğin daha önceden belirlenen bir faktör yapısı olmadığı için AFA kullanılmıştır. Bu anlamda yapılan analiz neticesinde ölçeğin üç faktörden oluştuğu görülmüştür. Ölçekte yer alan bu üç faktörün toplam varyansın %41,72’sini açıkladığı belirlenmiştir. Kline’e (1994) göre bir ölçekte yer alan faktörlerin toplam varyansın en az %41’ini açıklaması gerekmektedir (Akt, Deveci, 2002). Bu ölçütle hareketle ölçeğin yapısı, öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterliliklerinin tespitinde yeterli bulunmuştur.

Ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri 0,40 ile 0,83 arasında bir değişim göstermektedir. Ölçeğin üç faktörden oluşan yapısı incelendiğinde birinci faktörde yer alan maddelerin “kişisel yeterlilik”, ikinci faktörde yer alan maddelerin “sosyal yeterlilik” ve üçüncü faktörde yer alan maddelerin ise “engeller” ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu çerçevede ölçeğin ilgili faktörleri bu kavramlarla isimlendirilmiştir. Hazırlanan 30 maddelik ölçekte 4 madde olumsuz 26 madde olumlu ifade taşımaktadır. Bu ölçeğin “Kişisel Yeterlilik” boyutunda en az 19 en fazla 95; “Sosyal Yeterlilik” boyutunda en az 7 en fazla 35 puan alınabilir ve bu boyutlarda puanlar yükseldikçe öğrencilerin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterlilik düzeylerinin yükseldiği anlaşılır. Ölçeğin “Engeller” boyutunda ise en az 4 en fazla 20 puan alınabilir ve bu boyutta alınan puanlar düştükçe eleştirel dinleme/izleme öz-yeterlilik düzeyinin yükseldiği anlaşılır.

Eğitim sürecinde kullanılacak testlerin hazırlanmasında güvenilirlik önemli bir kavramdır. Güvenilirlik ölçme sonuçlarının tesadüfi hatalardan arındırılmış olmasını anlamına gelmektedir (Turgut ve Baykul, 2012). Ölçeğin güvenilirliğinin tespitinde Cronbach Alpha (α) ve tabakalı alfa katsayılarından yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha (α) güvenilirlik katsayısı ölçeğin alt ölçekleri olan “kişisel yeterlilik” faktöründe 0,90; “sosyal

yeterlilik” faktöründe 0,72; “engeller” faktöründe 0,86 olarak bulunmuş olup ölçeğin genelinde ise tabakalı alfa (α) 0,88 olarak hesaplanmıştır. Özdamar (2004) ve Kayış’a (2009) göre bu oranlar ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin eleştirel dinleme/izleme öz- yeterliliklerinin belirlenmesine yönelik hazırlanan bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Bu çalışma bağlamında ulaşılan sonuçlardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Bu çalışmada veriler ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden elde edildiği için ölçeğin bu düzeyde eğitim gören öğrenciler için uygun olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda farklı sınıf düzeyleri için de ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılabilir.

2. Eleştirel dinleme/izleme, eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında önemli bir paya sahiptir. Bu bağlamda ortaokul Türkçe derslerinde eleştirel dinleme/izleme becerisinin kazandırılıp geliştirilmesine yönelik uygun dinleme/izleme içerikleri hazırlanabilir. Bu içerikler EBA destekli olarak öğrencilere sunulabilir.

3. Eleştirel dinleme/izleme becerisinin öğrencilere kazandırılmasında öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu anlamda öğretmenlerin iyi düzeyde eleştirel dinleyiciler/izleyiciler olması beklenmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin eleştirel dinleme/izleme öz-yeterliliklerini belirlemeye yönelik ölçek geliştirilebilir.

4. Eğitim fakültelerinde eleştirel dinleme/izleme becerisinin kazandırılıp geliştirilmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin tespitine yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının eleştirel dinleme/izleme düzeyleri belirlenebilir.

Kaynakça

- Andrich, D. (1989). Distinctions between assumptions and requirements in measurement in the social sciences. In J.A. Keats, R. Taft, R.A. Heath, S.H. Lovibond (Eds) *Mathematical and theoretical systems*, (pp. 7-16). North Holland: Elsevier Science Publishers.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (2006). Adolescent development from an agentic perspective. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Self-efficacy beliefs of adolescents* (pp.1- 44). Connecticut: Information Age Publishing.
- Boyd, F. A.(2005). Critical listening. *ANUPI*. 1-12.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Çarkıt, C. (2018). Ortaokul Türkçe derslerinde dinleme becerisinin değerlendirilme sürecine yönelik

öğretmen görüşleri. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(27), 2782-2793.

- Çiftçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(2), 165-177.
- Deveci, H. (2002). *Sosyal bilgiler dersinde probleme dayalı öğrenmenin öğrencilerin derse ilişkin tutumlarına, akademik başarılarına ve hatırlama düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Doğan, Y. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki dil becerisi olarak dinlemeyi geliştirme çalışmaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Friedman, I. A. (2003). Self-efficacy and burnout in teaching: The importance of interpersonalrelations efficacy. *Social Psychology of Education*, 6(3), 191-215.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gömleksiz, M. N. ve Serhatlıoğlu, B. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin öz-yeterlilik inançlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Studies* 8(7), 201-221.
- Kalaycı, Ş. (Ed.) (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınevi
- Karabay, A. (2013). Eleştirel okuma öz-yeterlilik algı ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies*, 8(13), 1107-1122.
- Karakuş-Tayşi, E. ve Özbay, M. (2016). Ortaokul öğrencileri için dinlemeye yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlilik ve güvenilirlik Çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(2), 187-199.
- Kayış, A. (2009). Güvenirlilik analizi. Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (s.403-419). Ankara: Asil Yayınevi
- Mackay, I. (1997). *Dinleme becerisi* (Çev. Aksu, B. ve Onur, C.). Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB (2015). *Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Melanlıoğlu, D. (2011). *Üstbiliş strateji eğitiminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin dinleme becerilerine etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri – II: dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi 1-2*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Paul, R. & Elder, L. (2013). *Kritik düşünce*. (Çev. Aslan, A. E ve Sart, G.). Ankara: Nobel Yayınları.

- Sever, S. (2011). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şencan H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde geçerlilik ve güvenilirlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4th ed.). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Trace, J. (2013). Designing a task based critical listening construct for listening assessment. *Second Language Studies*, 32(1), 59-111.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2012). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yalçın, A. (2012). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.